

2011. – 152 с.

3. Деміурги [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/%>
4. Іванюк Б. П. Метафора і літературний твір: структурно-типологічний, історико-типологічний та прагматичний аспекти дослідження (на матеріалі російської літератури): автореф. дис. на здобуття наук. ступ. д-ра філол. наук: спец.: 10.01.02 ; 10.01.06 / Борис Павлович Іванюк; НАН України. Ін-т л-ри ім. Т.Г.Шевченка. – К., 1999. – 32 с.

Summary. The proposed article is the first attempt to identify, analyze peculiarities of poetics Diaspora Smotrich writer Alexander – a native of Kamenetz-Podolsk – delve into the microstructure of his poems. This zaksentovano the problem of linguistic specificity, genre and stylistic structure of poetry writer.

Keywords: Poetics, metaphorical poetry, representational means, artistic perception, modern style, tropes, intertextuality.

УДК 371.315:821.112.2'255.4

Н.В. Мелінчук

ОСОБЛИВОСТІ ПОКАЗУ ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНОГО КОНФЛІКТУ В ПЕРЕКЛАДІ ТА МОВОЮ ОРИГІНАЛУ (ЗА РОМАНОМ Е.Т.А. ГОФМАНА “ЭЛІКСИР ДИЯВОЛА”)

У статті показано особливості внутрішньоособистісного конфлікту в перекладі та мовою оригіналу (за романом Е.Т.А. Гофмана “Еліксир диявола”). Особливість ідіостилю Е.Т.А. Гофмана полягає в тому, що письменник-романтик прагне показати двійничість буття, він протиставляє реальне та ірреальне. Для аналізу тексту роману “Еліксир диявола” нами було обрано російськомовний переклад В.Л. Ранцова 1897 р., який було надруковано в Україні лише 1991 р. Автором статті запропоновано вправи перекладацького спрямування (мікропереклад) для студентів філологічних факультетів та студентів-перекладачів вищих навчальних закладів.

Ключові слова: внутрішньоособистісний конфлікт, двійничість, двоплановість, доба романтизму, конфлікт, мікропереклад, оригінал, переклад.

Сучасний стан викладання німецької літератури (доба романтизму) у курсі зарубіжної літератури студентам-філологам знаходиться постійно у стані пошуків усе нових і нових методів, прийомів щодо вивчення ідіостилю письменників. Зокрема, постать відомого німецького письменника-романтика Е.Т.А. Гофмана завжди викликала в дослідників чимало питань стосовно його творчого доробку. Оскільки твори митця сповнені таємничості, містичності, загадковості, то на сьогоднішній день вони викликають багато питань щодо правильності їх інтерпретації. Це пов'язано з тим, чи передає переклад повністю думку оригіналу. У пропонованій статті ми поставили за мету простежити внутрішньоособистісний конфлікт у перекладі та мовою оригіналу за романом Е.Т.А. Гофмана “Еліксир диявола”. Дане питання не було об'єктом спеціального вивчення, і саме це зумовило актуальність даної статті. Розв'язання даної проблеми фрагментарно висвітлювалися в наукових статтях, монографіях таких учених, як: Берковский Н.Я. Литературная теория немецкого романтизма. Документы. (1934), Берковский Н.Я. Романтизм в Германии (1978), Виткоп-Менардо Г. Э.Т.А.Гофман сам свидетельствующий о себе и о своей жизни (с приложением фотодокументов и других иллюстраций) (1999), Тиха Т.О. Натурфилософські засади готичної культури в Німеччині епохи романтизму (2008) та Науковий сенс готичних таїн всесвіту в новелістиці Е.Т.А.Гофмана (2008), Interpretation E.T.A. Hoffmann. Romane und Erzählungen (2004), Theorie der Romantik(2009).

Відповідно до мети окреслено основні завдання:

- надати визначення поняттям “конфлікт”, “внутрішньоособистісний конфлікт”;
- дослідити внутрішньоособистісний конфлікт у романі Е.Т.А. Гофмана “Еліксир диявола” в перекладі та мовою оригіналу;
- запропонувати вправи перекладацького спрямування, які націлені на те, щоб віднайти спільні та відмінні риси в перекладі та в оригіналі (мікропереклад).

Роман “Еліксир диявола ” був створений Е.Т.А. Гофманом 1815-1816 р., у час складних та важливих подій в історії країни. У романі письменник розроблює тему двійництва, усього самого таємничого та жахливого, що є. Головним героєм є монах Медард, який є виконавцем та жертвою диявольської волі, що виключає будь-який вільний прояв людини та поступово робить із неї злочинця. Головна ідея полягає в тому, що суспільні настанови є темними та недосяжними, і, що є невідворотнім – змінити їх неможливо. І тому, герой вступає у внутрішньоособистісний конфлікт. У літературознавстві та психології є свої визначення поняття “конфлікт”:

– “Конфлікт (*лат. conflictus – зіткнення, сутичка*) – зіткнення протилежних інтересів і поглядів, напруження і крайнє загострення суперечностей, що призводить до активних дій, ускладнень, боротьби, супроводжуваних складними колізіями” [6, 382];

– “Конфлікт – це нормальний прояв соціальних зв’язків і відносин між людьми, спосіб взаємодії при зіткненні несумісних поглядів, позицій і інтересів, протистояння взаємозалежних, але пре наступних свої мети двох чи більш сторін” (за І. Ворожейкіним) [2, 20];

– Мариновська визначає конфлікт як “різке загострення суперечностей і зіткнення двох чи більш учасників у процесі рішення проблеми, що має ділову чи особисту значимість для кожної зі сторін” [2, 20-21];

– “Особистість – стійка система соціально-значимих рис, обумовлених системою суспільних відносин, культурою і біологічними особливостями індивіда. Внутрішньоособистісний конфлікт припускає взаємодію двох і більше сторін. В одній особистості можуть одночасно існувати кілька взаємовиключних потреб, цілей, цінностей, інтересів. Усі вони соціально обумовлені, навіть якщо носять виключно біологічний характер, тому що їхнє вдоволення зв’язане з цілою системою визначених соціальних відносин” (за Г.И. Козиревим) [2, 21].

На нашу думку, особливої уваги заслуговує визначення поняття, надане вченим Г.И. Козиревим.

У психологічній науці існують такі теорії внутрішньоособистісного конфлікту, зокрема:

- теорія про рівень душевного комфорту М. Амосова;
- теорія настрою П.В. Симонова;
- підхід Г. Сальє;
- концепція Е. Фрома про те, що життя – це багатоборство;
- концепція Франкла.

З-поміж даних теорій особливої уваги заслуговує концепція внутрішньоособистісного конфлікту австрійського психолога та психіатра Франкла, який зазначає, що “... головною рушійною силою життя кожної людини є пошук ним сенсу життя і боротьба за нього. Але втілити сенс життя вдається деяким. Відсутність же його породжує в людині стан, який вона називає екзистенціальним вакуумом, чи почуттям безцільності і порожнечі. Саме екзистенціальний вакуум і породжує в широких масштабах внутріособистісні конфлікти, що виражаються з найбільшою силою в “ноогенних” неврозах.” [2, 67]. Таке тлумачення цілком варто застосувати щодо нашого головного героя – монаха Медарда.

Для аналізу тексту роману “Еліксир диявола” нами було обрано російськомовний переклад В.Л. Ранцова 1897 р., який було надруковано в Україні лише 1991 р.

Ідіостиль Е.Т.А. Гофмана полягає в тому, що він є двоплановим, тобто протистояння реального та ірреального. І це все яскраво відбито в даному романі, який можна вважати взірцем тих творів, написаних у душі готичного романтизму. “В “Елексире дьявола, – писал Гейне в “Романтической школе”, – заключено самое страшное и самое ужасающее, что только способен придумать ум. Как слаб в сравнении с этим “Монах” Льюиса, написанный на ту же тему. Говорят, один студент в Гёттингене сошел с ума от этого романа” [3, 158]. Композиційно роман складається з семи частин та передмови, де письменник зображує т.зв. “еволюції” головного героя, тобто його двійничість. Усі події, що відбуваються в романі, підпорядковані невідомому містичному початку, зокрема смерть та кохання, долі та події тощо. Усе починається з того, що головний герой роману, монах Медард, належить до проклятого роду, початок якому поклав зв’язок талановитого митця Франческо з Генуї з посланницею диявола, яка з’явилась до нього в образі Св. Розалії. Народження Медарда було відзначено смертю батька, нащадка цього митця, який запламований інцестами, злочинами та вбивствами. Згодом Медард відчуває, що над ним тяготить сімейне прокляття, але не дивлячись ні на що, намагатиметься придушити в собі пристрасті, і всі зусилля виявляться марними, він потоне у власних злочинах. У цьому ланцюзі злочинів Е.Т.А. Гофман хоче показати генезу зла. Внутрішньоособистісний конфлікт головного героя веде свій початок з того моменту, коли Медард дізнається про існування “еліксира диявола”. Через хворобу він хоче на собі відчути дію таємничого напою, який знаходиться серед реліквій монастиря та згодом у ньому пробуджуються лихі інстинкти, дається взнаки пращурська кров. У героєві вживаються дві особистості: одна – богобоязлива, інша – диявольська, ніби злочинець та його жертва. Усе це межує на грані психічного захворювання. Недарма письменник наділив Медарда двійником, який

постійно та цілеспрямовано відкидає існуючий порядок. Внутрішньоособистісний конфлікт головного героя має свій фінал – Медард спокутує провину у злочинах, які він скоїв та помирає. Таким чином, письменник-романтик Е.Т.А. Гофман ніби переносить реальну дійсність у фантастичний світ. Сучасники митця, які переживають Французьку революцію 1789-1794 рр. та Наполеонівські війни, чекають корінних змін, які, з одного боку, відбулись, і як наслідок, призвели до падіння моральних норм, злочинів.

Вищевикладене потребує методичного обґрунтування та вивчення студентами-філологами. Тому нами запропоновано вправи перекладацького спрямування, націлені на акме-розвиток.

Отже, аналізуючи переклад В.П.Ранцова, який було зроблено через вісімдесят один рік після написання оригіналу, нами зроблено такі висновки:

- хронологічна відстань між оригіналом та перекладом є невеликою, що важливо, переклад здійснено у ХІХ ст.;
- перекладацькі труднощі криються в передачі синтаксису, морфології (це пов'язано з особливостями граматики обох мов);
- можна сказати, що переклад передає основний задум автора, його індивідуальну манеру письма;
- перекладач максимально намагався дотримуватись передачі лексики.

Творча спадщина вітчизняної перекладацької школи набуває сьогодні особливого значення. Власне вивчення перекладних творів допоможе молоді національно самоідентифікуватися, і в той же час формувати здатність бути толерантними у ставленні до скарбів світового красномовства.

Актуальність розробки методики вивчення перекладних творів, по-перше, зумовлено потребами самого життя; по-друге, вивчення оригіналу й перекладних творів сприяє формуванню характеру спілкування з іншими націями, де посередником є перекладні твори. По-третє, методика вивчення перекладних творів виховує духовно розвинену особистість, яка обізнана як з власною національною культурою, так і з культурою народів світу.

Окремі аспекти вивчення перекладних творів були в колі наукових інтересів видатних учених. Зокрема, визначенню концепції дослідження сприяли праці таких теоретиків перекладу як С. Влахов, О. Гайнічеру, Р. Зорівчак, І. Франко, М. Рильський, П. Тороп, Т. Сейворі, М. Конрад, А. Федоров, Г. Гачечиладзе та інші.

Як порівнювати оригінал і переклад (за Ж.В. Клименко)

1. Визначте художні особливості оригіналу. З'ясуйте, які елементи в ньому відіграють найважливішу роль.
2. Простежте, до яких змін удається перекладач (звертайте увагу на пропуски, заміни, нові елементи в перекладі).
3. Поміркуйте, чим можна пояснити зміни в тексті перекладу.
4. З'ясуйте характер втрат (основні чи другорядні елементи твору).
5. Зробіть висновки про близькість оригіналу й перекладу [5, 19].

(за А.М. Науменко)

а) Перевірте у словниках повний набір сем кожної лексеми оригіналу, щоб встановити, чи не втрачений у перекладі головний варіант значення слова в контекстуальних умовах першоджерела.

б) Порівняйте концепцію оригіналу і перекладів, її вербальне втілення та специфіку так званого “поетичного синтаксису”: звукопис, інтонація, ритм, розмір, рима.

в) Зіставте наведені переклади між собою і встановіть, де криються перекладацькі труднощі: в оригіналі, у професійності перекладача, у лінгвальних особливостях обох мов.

г) Зверніть увагу на хронологічну відстань між перекладами, щоб з'ясувати, що впливає на розбіжності у перекладі: чинник часу, відповідна перекладацька теорія доби, індивідуальний стиль перекладача.

г) Зважаючи на те, що всі творці наведених перекладів – це письменники й перекладачі високого ґатунку, аргументуйте, чим викликані перекладацькі розбіжності: складністю оригіналу, індивідуальним стилем перекладача, специфікою порівняних мов.

д) Напишіть рецензію на переклади з власними варіантами їх редагування. [4, 395].

Отже, у процесі літературної освіти студентів-філологів важливим є застосування оригіналу та перекладу як складової частини принципу диферентіюваного навчання. Проаналізувавши праці вчених щодо теоретичних основ вивчення перекладних творів у вищій школі, можемо зробити висновки:

- вивчення перекладних творів у вищій школі потребує ґрунтового знання теоретичних

засад, зокрема: врахування специфіки художнього перекладу і соціологічні аспекти функціонування інонаціональної літератури; психолого-педагогічні та лінгвокультурологічні основи сприйняття інокультурних творів; врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів;

- розмежування типів і видів перекладу потрібно для того, щоб правильно та грамотно передавати тонкощі повних текстів, враховуючи їхні особливості;
- застосування філологічного аналізу під час вивчення перекладних творів потрібне для того, щоб глибше та ґрунтовніше дослідити всі особливості ключових одиниць тексту.

ВПРАВИ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОГО СПРЯМУВАННЯ

Вправа №1

Порівняйте уривки з оригіналу та перекладу. Надайте власний переклад українською мовою. З'ясуйте, які відмінності між перекладами та оригіналом.

Die Buße

(Auszug, E.T.A. Hoffmann "Die Elixiere des Teufels", 1815-1816)

Eine sanfte Wärme glitt durch mein Inneress. Dann fühlte ich es in allein Adern seltsam arbeiten und prikkeln; dies Gefühl wurde zu Gedanken, doch war mein Ich hundertfach zerteilt. Jeder Teil hatte im eignen Regen eignes Bewußtsein des Lebens, und umsonst gebot das Haupt den Gliedern, die wie untreue Vasallen sich nicht sammeln mochten unter seiner Herrschaft. Nun fingen die Gedanken der einzelnen Teile an, sich zu drehen wie leuchtende Punkte, immer schneller und schneller, so dass sie einen Feuerkreis bildeten, der wurde kleiner, sowie die Schnelligkeit wuchs, dass er zuletzt nur eine stillstehende Feuerkugel schien. [7, 331]

Покаяние

(отрывок, Э.Т.А. Гофман "Элексир сатаны", 1897, пер. В.П. Ранцов)

Внутри меня разливалась какая-то приятная теплота. Во всех жилах ощущалось щекотание и покальывание, свидетельствовавшее, что там происходит деятельная своеобразная работа. Ощущение это воплощалось уже в мыслях, но они являлись еще разрозненными, и собственное мое "я" казалось раздробленным на множество отдельных существ. Каждое из них обладало своим особым жизненным самосознанием, отдельные проявления которого, словно неверные вассалы, отказывались подчиняться единой верховной власти. И вот мысли отдельных частей моего "я" начали вращаться, словно сверкающие точки. Вращение это становилось все быстрее, так что из них составилось как бы огненное кольцо. По мере того как быстрота вращения росла, это огненное кольцо становилось все меньше и под конец обратилось в сравнительно небольшой огненный шар, казавшийся вследствие быстроты движения совершенно неподвижным [1, 203-204].

Каяття

(уривок, Е.Т.А. Гофман "Элексир сатаны", студентський переклад)

У середині мене ковзало м'яке тіло. Потім по судинах я відчував дивне поколювання; це відчуття було в думках, і все ж таки моє "я" двоїлось. Кожна частина мала власну життєву свідомість, тому не випадково вони як частини цілого, немов васали відмовлялись підкорюватись владі. Саме думки мого "я" почали крижлятися, неначе сяючі крапки, все швидше і швидше, так, що з них утворилося вогняне кільце, яке ставало все менше і під кінець було невеличким вогняним шаром, що здавався від швидкості руху цілком нерухомим.

Вправа №2

Чому Е.Т.А. Гофман у романі "Элексир сатаны" використовує займенник "я"? Чи передається це в перекладі В.П. Ранцова (наприклад, за допомогою суплетивних форм)?

Покаяние

*(отрывок, Э.Т.А. Гофман "Элексир сатаны")
(1897, пер. В.П. Ранцов)*

Внутри меня разливалась какая-то приятная теплота. Во всех жилах ощущалось щекотание и покальывание, свидетельствовавшее, что там происходит деятельная своеобразная работа. Ощущение это воплощалось уже в мыслях, но они являлись еще разрозненными, и собственное мое "я" казалось раздробленным на множество отдельных существ. Каждое из них обладало своим особым жизненным самосознанием, отдельные проявления которого, словно неверные вассалы, отказывались подчиняться единой верховной власти. И вот мысли отдельных частей моего "я" начали вращаться, словно сверкающие точки. Вращение это становилось все быстрее, так что из них составилось как бы огненное кольцо. По мере того как быстрота вращения росла, это огненное

кольцо становилось все меньше и под конец обратилось в сравнительно небольшой огненный шар, казавшийся вследствие быстроты движения совершенно неподвижным [1, 203-204].

Вправа №3

Наведіть морфологічні труднощі перекладу (наприклад, переклад іменників).

Die Buße

(Auszug, E.T.A. Hoffmann "Die Elixiere des Teufels") (1815-1816)

Eine sanfte **Wärme** glitt durch mein **Inneress**. Dann fühlte ich es in allein **Adern** seltsam arbeiten und prikkeln; dies **Gefühl** wurde zu **Gedanken**, doch war mein **Ich** hundertfach zerteilt. Jeder **Teil** hatte im eignen **Regen** eignes **Bewußtsein des Lebens**, und umsonst gebot das **Haupt** den **Gliedern**, die wie untreue **Vasallen** sich nicht sammeln mochten unter seiner **Herrschaft**. Nun fingen die Gedanken der einzelnen Teile an, sich zu drehen wie leuchtende **Punkte**, immer schneller und schneller, so dass sie einen **Feuerkreis** bildeten, der wurde kleiner, sowie die **Schnelligkeit** wuchs, dass er zuletzt nur eine stillstehende **Feuerkugel** schien. [7, 331]

Вправа №4

Знайдіть в оригіналі застарілу лексику, застарілі варіанти написання слів та порівняйте з перекладом В.П. Ранцова та надайте власний переклад цих слів. Яке семантичне навантаження вони несуть у сучасній мові (українській та німецькій)?

Е.Т.А. Гофман
(оригінал)
prikkeln (дісс.)
Vasallen (ім.)

Сучасне
написання
prikkeln (дісс.)
Vasallen (ім.)

В.П. Ранцов
(переклад, 1897 р.)
покальвание (суц.)
вассалы (суц.)

Власний
переклад
поколювати; скубати (дісс.)
васали, слуги (ім.)

Вправа №5

Схарактеризуйте основні риси ідіостилю Е.Т.А. Гофмана та ідіостилю В.П. Ранцова (на прикладі роману "Элексир сатаны").

Вправа №6

Проаналізувавши текст перекладу В.П. Ранцова, зробіть висновок про переклад (дослівний, вільний).

Таким чином, аналіз вправ перекладацького спрямування (мікропереклад) свідчить про те, що студентам вкрай необхідно практично застосовувати набуті знання під час навчання, адже вправи формують перекладацьку компетентність студентів-філологів.

Список використаних джерел

1. Гофман Э.Т.А. Элексир сатаны / Эрнст Теодор Амадей Гофман. – К. : Мыстэцтво, 1991. – 284 с.
2. Джералі О.В. Психологія вирішення внутрішньоособистісного конфлікту / О.В. Джералі. – Х. – К., 2006. – 320 с.
3. История западноевропейской литературы XIX века. – Ч. I / А.С.Дмитриев. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1979. – 572 с.
4. Кияк Т.Р., Огуй О.Д., Науменко А.М. Теорія та практика перекладу (нім. мова). – Вінниця : Нова книга, 2006. – 592 с.
5. Клименко Ж.В. Порівняння оригіналу та перекладу в процесі вивчення зарубіжної літератури в старших класах / Ж.В.Клименко // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2004. – №4. – С. 16-20.
6. Літературознавчий словник-довідник / Р.Т.Гром'як, Ю.І.Ковалів. – К. : Академія, 1997. – 752 с.
7. Hoffmann E.T.A. Die Elixiere des Teufels / E.T.A.Hoffmann – СПб. : КАРО, 2006. – 496 с.

Summary. The article deals with the inner conflict of a personality in the Ukrainian translation and in the original German version of the T.A.Hoffmann's novel "Devil's elixir". The Hoffmann's peculiar style is based on the idea of a dual antithesis between reality and unreality. In order to compare the main features of Hoffmann's style there was taken the Russian translation of the novel by V.L.Ranzov (1897), which was published only 1991. The author of the article presents some exercises for the translation for students of philological faculties as well as for translators of high school.

Key words: inner conflict, duality, Romantics, conflict, original, translation.